

Piaskowski, Jerzy

"Dzieje górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku do roku 1806", Wojciech Zaleski, Madryt 1967 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/2, 356-357

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wojciech Zaleski, *Dzieje górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku do roku 1806*. Wydawnictwa Towarzystwa im. Romana Dmowskiego, Madryt 1967, ss. 445.

Nazwisko W. Zaleskiego nie jest obce polskim historykom techniki: w 1929 r. została wydana w Krakowie jego książka *Dzieje przemysłu w byłej Galicji*. Praca poświęcona *Dziejom górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku do 1806 roku* jest wynikiem późniejszych wieloletnich poszukiwań i studiów prowadzonych przez autora pomimo wielu trudności i choroby; m.in. z inicjatywy Polskiej Akademii Umiejętności pracował on w latach 1937—1938 w archiwum wrocławskim i zebrał tam liczne materiały. Po śmierci autora, która nastąpiła 23 X 1960, żona jego własnym kosztem wydała pozostawione w rękopisie dzieło.

Książka składa się z osiemnastu rozdziałów. Pierwszy z nich *Rozwój górnictwa śląskiego do XVI wieku* zawiera wiadomości o średniowiecznych przywilejach i pracach górniczych (z uwzględnieniem techniki górniczej), zwłaszcza w rejonie Tarnowskich Gór; w następnych dwóch rozdziałach omówiono ustrój prawny górnictwa oraz politykę górniczą książąt śląskich w wiekach XV i XVI, po czym opisano ustrój społeczno-gospodarczy śląskiego górnictwa rud ołowiu i srebra w tymże czasie z uwzględnieniem warunków płacy i pracy (rozdział 4).

W rozdziale *Upadek górnictwa śląskiego w XVII wieku* przeanalizowano gospodarcze i polityczne przyczyny tego upadku (przywóz srebra amerykańskiego do Europy, obciążenia nakładane przez właścicieli Hencklów, zniszczenia spowodowane wojną trzydziestoletnią).

Górnictwu galmanu, węgla i rud żelaznych od XV w. do 1740 r. poświęcony został rozdział 6, hutnictwu żelaznemu od XV w. do początków XVIII w. — rozdział 7, a polityce górniczej cesarzy na Górnym Śląsku — rozdział 8. Dwa dalsze rozdziały zawierają opis górnictwa i hutnictwa śląskiego oraz omówienie pruskiej polityki gospodarczej i górniczo-hutniczej w latach 1740—1779; Zaleski zwraca tu uwagę na nieudolność pruskich władz górniczych i na próby ich reformy.

W rozdziale 11 wyczerpująco omówiona została ustawa górnicza z 1769 r., wprowadzająca zasadę kierownictwa państwowego nad górnictwem, a w rozdziale 12 — postępy techniki hutniczej i górniczej w latach 1779—1806, gdy władze pruskie starały się w różny sposób uzyskać dostęp do najnowszych osiągnięć w Wielkiej Brytanii (np. udającemu pejzażystę Eversmannowi udało się zdobyć rysunki dotyczące odlewania luf armatnich) i przenieść je do przemysłu na Śląsku. Rozwój produkcji górniczej i hutniczej w tych latach kreśli W. Zaleski w oparciu o dane statystyczne w rozdziale 13, aby następnie omówić politykę górniczo-hutniczą państwa pruskiego w okresie działalności Heinitza i Redena (rozdział 14).

Zbyt żelaza i węgla oraz organizacja handlu i transportu, ilustrowane licznymi danymi statystycznymi, są tematem rozdziału następnego. Dwa dalsze — poświęcono roli przedsiębiorców oraz pracownikom i warunkom pracy i płacy w górnictwie i hutnictwie, a rozdział ostatni — podsumowaniu przemian form gospodarczych górnictwa i hutnictwa śląskiego w latach rządów pruskich do 1806 r.

Nawet tak pobieżny przegląd treści dzieła wskazuje, jak głęboko sięgnął autor, opisując górnictwo i hutnictwo śląskie. W szczególności brak wykształcenia technicznego nie powstrzymał go od uwzględnienia zagadnień technicznych, z których np. zrezygnował doc. Z. Kwaśny w podobnym opracowaniu dotyczącym późniejszego okresu¹.

Chociaż W. Zaleski nie opisuje dokładnie poszczególnych procesów technologicznych, zagadnienie techniki górnictwa i hutnictwa znajduje się w jego książce na

¹ Por.: Z. Kwaśny, *Hutnictwo żelaza na Górnym Śląsku w pierwszej połowie XIX wieku*. Wrocław 1968, a także recenzję tej pracy w nrze 1/1969 „Kwartalnika”, ss. 136—138.

pierwszym planie, przy czym nie popełnił on poważniejszych błędów. Do nielicznych i mało ważnych uchybień należą zbyt nisko na s. 155 określone temperatury procesu dymarskiego (700°C) i wielkopicowego (1100°C) oraz używanie terminu „szlaka”, zamiast „żużel”. Dalszą zaletą książki jest rozpatrzenie historii górnictwa i hutnictwa na Śląsku na tle ogólnego rozwoju gospodarczego i politycznego tych ziem. Sprawia to, że pracę W. Zaleskiego uznać należy za dzieło dojrzałe, które może służyć za wzór tego rodzaju opracowań.

Na podkreślenie zasługuje również zawarta w *Dziejach górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku* wielka liczba wiadomości i danych liczbowych, które mogą być wykorzystane do dalszych bardziej szczegółowych studiów i opracowań.

Autor nie korzystał wprawdzie z prac dotyczących historii górnictwa i hutnictwa na Śląsku, które ukazały się w Polsce po 1945 r., nie wiedział zatem np., że wydano tu słynny memoriał Abta z 1791 r.², na który tak często się powoływał; dla całości dzieła jednak, zawierającego i tak wiele materiałów, nie stanowi to poważniejszego uchybienia.

Zaleski zwrócił uwagę na udział Polaków w rozwoju górnictwa i hutnictwa na Śląsku. „Wnioski autora są rewelacyjne — czytamy w *Słowie wstępnym* napisanym przez J. Giertycha — twierdzi on, że pierwotne podwaliny górnictwa i hutnictwa śląskiego, średniowieczne, a nawet wczesnonowoczesne były polskie. Że naród polski jest historycznie nie tylko narodem rolników, ale rolników i górników. Że przez utratę Śląska przez Polskę rozwój przemysłowy Śląska nie został przyśpieszony, ale opóźniony. Ze jednak, z drugiej strony, Śląsk stał się jedną z głównych podstaw potęgi Prus” (s. 4).

Książka W. Zaleskiego jest bardzo poważnym sukcesem naukowym, uzupełniającym osiągnięcia polskich uczonych w zakresie historii górnictwa i hutnictwa. Nasi historycy techniki powinni zatem zapoznać się z tym dziełem, co im na pewno dopomoże w dalszych studiach.

Jerzy Piaskowski

Jerzy Piaskowski, *Polska książka odlewnicza na przestrzeni wieków*. Wydawnictwo Instytutu Odlewnictwa, Kraków 1968, ss. 55, ilustr. 25.

Literatura dotycząca dziejów książki technicznej w naszym kraju wzbogaciła się ostatnio o cenną pozycję. Praca doc. J. Piaskowskiego o *Polskiej książce odlewniczej* jest w pewnym sensie krótkim podsumowaniem jego dotychczasowych prac z zakresu dziejów polskiego piśmiennictwa odlewniczego, na którego temat opublikował on ponad 20 artykułów, omawiających poszczególne pozycje naszego piśmiennictwa z tej dziedziny¹.

W pierwszym rozdziale *Polskiej książki odlewniczej* omówione są początki polskiego piśmiennictwa odlewniczego, począwszy od Herbarza M. Siennika z 1568 r., do którego dołączono rozprawę A. Pedemontana *O tajemnych a skrytych lekarstwiech*, zawierającą m.in. wiadomości z zakresu odlewnictwa. Autor omawia dalej dokonany przez J. Dekana, a wydany w Lesznie w 1643 r. przekład hiszpańskiego dzieła D. Uffana *Archelia*, podstawowego odnośnie do odlewania dział, oraz wspomina o G. Rzączyńskim (*Historia naturalis curiosa*) i J. Rogalińskim (*Doświadczenia skut-*

² E. L. G. Abt, *Memoriał w sprawie kopalnictwa rud ołowiu i srebra na Górnym Śląsku*. Katowice 1957.

¹ Por. informacje o większości tych artykułów w dziale *Z czasopism* nrów: 4/1959 (s. 746), 2/1960 (s. 293), 3—4/1960 (s. 521), 1/1961 (s. 163), 2/1961 (s. 339), 3/1961 (s. 514), 2/1963 (s. 305), 3/1963 (s. 452), 3—4/1964 (s. 418), 1—2/1965 (s. 195), 3/1965 (s. 447), 2/1967 (s. 448) i 3/1967 (s. 647) „Kwartalnika”.